

REPERTOÁR STREDOVEKÉHO OFÍCIA NOTOVANÝCH FRAGMENTOV ŠTÁTNEHO ARCHÍVU TRENČÍN

MGR. VERONIKA GARAJOVÁ

Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Karlova Ves, e-mail: veronika.garajova@savba.sk; <http://cantus.sk>

ABSTRACT

Hundreds of fragmentary notated manuscripts have survived in the territory of Slovakia. Medieval fragments from the eleventh to the fifteenth centuries are deposited in several Slovak archives, libraries, and museums. One of the archives that houses a large number of notated fragments is the State Archives in Trenčín. During our music historical field research in this archive, we processed twenty-two notated medieval manuscripts in total. We analysed eleven fragments of antiphonaries, eight graduals, one missal, one breviary, and one fragment whose contents we did not manage to identify because it was severely damaged. Sixteen fragments are notated in Bohemian notation, which makes the State Archives in Trenčín the archive with the largest number of medieval fragments with this system of notation. This study aims for an in-depth musical and liturgical analysis of the medieval office repertoire recorded in the fragments, identified in an interdisciplinary codicological palaeographic and music-palaeographic research to have belonged to a single liturgical codex which has unfortunately not survived in its entirety.

Keywords: Middle Ages, medieval, Trenčín, antiphonary, office, cantus planus, plainchant

Úvod

Notované fragmenty Štátneho archívu Trenčín môžeme datovať do 14. – 16. storočia.¹ Zachované zlomky tvoria v súčasnosti zväčša obaly mestských úradných kníh

¹ V roku 2009 spracovala muzikologička Eva Veselovská v rámci terénneho výskumu v Štátnom archíve Trenčín 22 stredovekých notovaných fragmentov. Základný opis prameňov bol publikovaný v dvoch štúdiách. VESELOVSKÁ, Eva: Bohemian Notation in the Medieval Slovakia. In:

mesta Trenčín z rokov 1596 – 1662. Časť z rukopisov sa nachádza v samostatnej škafuli rôznych hudobní z 15. až 20. storočia pod názvom Zbierka hudobní rozličnej proveniencie (ďalej ZH-A). Všetky zachované materiály obsahujú hudobné dedičstvo jednohlasného liturgického spevu, tzv. gregoriánskeho chorálu (lat. *cantus planus*). Viaceré otázky o vzniku, pôvode a používaní týchto rukopisov sme nedokázali úplne objasniť. Torzovitý stav nám sťažil úplne presné stanovenie vedecko-výskumných záverov. V rámci výzdobného systému fragmentov absentujú zložitejšie iluminácie. Tento fakt skomplikoval presnejšie datovanie skúmaných materiálov na základe analýzy výzdoby. Z toho dôvodu nám pri presnejšom datovaní fragmentov bola nápomocná skôr analýza písma a uplatnenie postupov latinskej paleografie. Významným činiteľom pri stanovení možnej proveniencie alebo vzniku a používania rukopisu bola hudobná a liturgická analýza.

Pri vyhodnocovaní hudobného repertoáru jednotlivých zlomkov sme využívali viaceré zdroje, v prvom rade národnú² a medzinárodné databázy stredovekých hudobných rukopisov,³ ďalej pramenné edície⁴ a monografie⁵ relevantných komparatívnych

Hudební věda, roč. 49, 2012, č. 4, s. 337-376; VESELOVSKÁ, Eva: Die böhmische Notation in der Slowakei im 14. und 15. Jahrhundert. In: HULKOVÁ, Marta (ed.): *Musicologica Istropolitana VI*. Bratislava : Stimul, 2007, s. 9-57. Komplexne bola táto skupina fragmentov analyzovaná a vyhodnotená v roku 2020 ako VI. zväzok edície *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi*. GARAJOVÁ, Veronika: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Trenchini*. Ed. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia. Tomus VI*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2020.

² Národná databáza stredovekých rukopisov a fragmentov z územia Slovenska – *Cantus Planus in Slovacia: Slovak Early Music Database* (SEMD; <http://cantus.sk/>) sprístupňuje k dnešnému dňu 15 kompletných stredovekých rukopisov a 369 fragmentárne zachovaných stredovekých rukopisov. Rovnako sú v rámci databázy SEMD sprístupnené aj výsledky výskumov stredovekých fragmentov zo Štátneho archívu Trenčín (<http://cantus.sk/archive/50>).

³ Pri výskume notovaných stredovekých fragmentov z Trenčína sme využívali najmä databázu *Cantus Index* ktorá v rámci svojej siete ku dnešnému dňu združuje 13 samostatných národných a univerzitných databáz (<http://cantusindex.org/>). Nenahradiťelné pri výskume boli aj knižničné a archívne databázy *Manuscriptorium* a *Monasterium*, sprístupňujúce české stredoveké notované pramene (<http://www.manuscriptorium.com/en>) a stredoveké notované kódexy z Klosterneuburgu (<http://www.monasterium.net/>).

⁴ Pri vyhodnocovaní fragmentárne zachovaných zlomkov sme využívali najmä edície maďarských hudobných historikov *Corpus Antiphonalium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae* (CAO – ECE), *Melodiarum Hungariae Medii Aevi*, *Monumenta Monodica Medii Aevii*, *Antiphonae a Responsories* a *Musicalia Danubiana*.

⁵ SOPKO, Július – BURAN, Dušan – VESELOVSKÁ, Eva: *Bratislavský antifonár I*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2004; SOPKO, Július – JANKOVIČ, Lubomír – BURAN, Dušan: *Bratislavský antifonár II*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2000; BURAN, Dušan: *Bratislavský antifonár III*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005; BURAN, Dušan: *Bratislavský antifonár V*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2007; SZENDREI, Janka: *Breviarium notatum Strigoniense: saeculi XIII*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1998; SZENDREI, Janka: *Graduale Strigoniense s. XV/XVI*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1990; SZENDREI, Janka – RYBARIČ, Richard: *Missale Notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1982; SOPKO, Július: *Nitriansky kódex*. Martin : Matica slovenská, 1987; ADAMKO, Rastislav – VESELOVSKÁ, Eva – ŠEDIVÝ, Juraj: *Spišský antifonár. Antiphonale Scepusiense*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2008; AKIMJAK, Amantius – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Spišský graduál Juraja z Kežmarku z roku 1426*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku, 2006.

materiálov.⁶ Na základe analýzy notačného systému, porovnania zhodných kodikologicko-paleografických parametrov a vyhodnotenia liturgického obsahu sme spomedzi skúmaných trenčianskych materiálov určili dve skupiny zlomkov, ktoré vykazujú jednotné charakteristické znaky. Ide o 16 fragmentov, ktoré sú notované českou notáciou. Tieto zlomky môžeme na základe ich liturgického obsahu rozdeliť do dvoch základných skupín. Skupina „A“ označuje fragmenty notované českou notáciou, ktoré sú fragmentmi antifonára. Skupina „G“ označuje fragmenty notované českou notáciou, ktoré pochádzajú z graduálu. Prvá skupina nám približuje hudobný repertoár liturgických spevov stredovekého oficína a druhá skupina obsahuje omšové nápevy. Skúmané fragmenty tvoria vrchný obal mestských úradných kníh mesta Trenčín z rokov 1601 – 1662.⁷ V rámci štúdie sa budeme podrobnejšie venovať analýze hudobno-liturgického obsahu skupiny „A“, konkrétne podskupiny „A1“. Do skupiny „A“ radíme fragmenty so signatúrami *MMTN – Kn/I – 11*, Mestský protokol 1601; *MMTN – Kn/I – 12*, Mestský protokol 1602 – 1603; *MMTN – Kn/I – 13*, Mestský protokol 1604; *MMTN – Kn/I – 14*, Mestský protokol 1605 – 1606; *MMTN – Kn/I – 15*, Mestský protokol 1607 – 1608; *MMTN – Kn/I – 16*, Mestský protokol 1609 – 1610; *MMTN – Kn/I – 17*, Mestský protokol 1613; *MMTN – Kn/I – 18*, Mestský protokol 1614 – 1615; *MMTN – Kn/I – 27*, Mestský protokol 1630; a *MMTN – Kn/I-32*, Mestský protokol 1661 – 1664.⁸

V rámci skupiny „A“ bola pri kodikologicko-paleografickej a hudobno-paleografickej analýze identifikovaná podskupina fragmentov „A1“, ktorá preukazuje zhodné parametre. Od ostatných fragmentov skupiny „A“ sa fragmenty skupiny „A1“ odlišovali najmä písarskou rukou, rozmermi notovej osnovy, rozmermi zrkadla a neumových znakov, najmä *punktu*. U všetkých zlomkov skupiny „A1“ boli tieto parametre totožné. Na základe uvedených poznatkov môžeme konštatovať, že zlomky *MMTN – Kn/I – 11*; *MMTN – Kn/I – 12*, Mestský protokol 1602 – 1603; *MMTN – Kn/I – 13*, Mestský protokol 1604; *MMTN – Kn/I – 15*, Mestský protokol 1607 – 1608; *MMTN – Kn/I – 18*, Mestský protokol 1614 – 1615 a *MMTN – Kn/I – 27*, Mestský protokol 1630 boli v minulosti súčasťou jedného liturgického kódexu. Nález vyššieho počtu fragmentov v jednej inštitúcii, ktoré pochádzajú z rovnakého liturgického kódexu, je na Slovensku pomerne vzácny. Z toho dôvodu budeme týmto zlomkom venovať špeciálnu pozornosť a v rámci štúdie sa budeme zaoberať hudobno-paleografickou

⁶ Napriek obrovskému nárastu zdigitalizovaných a online dostupných prameňov nám však stále absentovali niektoré dôležité údaje potrebné pre komparáciu prameňov strednej Európy.

⁷ Použitie väčšieho množstva zlomkov z jedného alebo z dvoch nepoužívaných liturgických kódexov v jednej archívnej, muzeálnej alebo knižničnej inštitúcii je na Slovensku pomerne vzácny. Podobnú situáciu dokumentujú pramene v štátnych archívoch v Banskej Bystrici, v Banskej Štiavnici a v Kremnici. VESELOVSKÁ, Eva: Najstaršie hudobné pramene Banskej Bystrice. In: BÁRDIOVÁ, Marianna (ed.): *Banská Bystrica: historicko-etnologické štúdie. 2. Osobnosti v dejinách mesta*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2001, s. 79-90. VESELOVSKÁ, Eva: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Schemnitziensis*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2011.

⁸ Najvýznamnejšími fondmi Štátneho archívu Trenčín sú Magistrát mesta Trenčín a Magistrát mesta Prievidza. Práve v rámci fondu Magistrát mesta Trenčín (ďalej len *MMTN*) bolo objavených 17 pergamenových notovaných fragmentov z časového obdobia od konca 14. až do prvej polovice 16. storočia. Šestnásť fragmentov je notovaných českou notáciou, ktorá je v skúmanom pramennom materiáli zastúpená v najväčšom počte.

a hĺbkovou hudobno-liturgickou analýzou repertoáru stredovekého officia fragmentov podskupiny „A1“.

Historické predpoklady vzniku notovaných fragmentov

Viaceré otázky vzniku a používania stredovekých rukopisov, ktoré sa zachovali v Štátnom archíve v Trenčíne, sa pokúsime zodpovedať i na základe analýzy historických predpokladov, ktoré súvisia so skriptorskou činnosťou v danom regióne. Opierajúc sa o štúdiu Juraja Šedivého⁹ môžeme konštatovať, že poznáme len veľmi málo kódexov, ktoré sa dajú spájať s územím stredovekého Považia (ich vznik alebo používanie v tejto geografickej oblasti Slovenska). Tento prekvapivý fakt je o to zarážajúcejší, ak si uvedomíme, koľko možných uchovávateľov, resp. producentov písomnej kultúry v danom regióne pôsobilo. Ako oporný bod pre šírenie knižnej kultúry na tomto území berieme rozvoj a stabilizáciu kresťanstva na Považí, ako aj v blízkom okolí. Počiatky kresťanstva v tomto geografickom priestore kladieme približne na koniec 8. storočia. Neskôr, za vlády kniežaťa Pribinu, vzniklo v Nitre pri kostolíku, ktorý vysvätil soľnohradský biskup Adalrák okolo roku 828, misijné centrum. Existenciu misijných centier v rámci Veľkej Moravy dokazujú archeologické nálezy, aj písomné pramene.¹⁰ S rozvojom kresťanstva na tomto území súviselo i slúženie prvých bohoslužieb, pri ktorých spočiatku používali najmä importované kódexy.

Výraznejšia zmena prichádza za vlády prvého uhorského kráľa Štefana I. Ten svojimi reformami cirkevnej organizácie vytvoril základnú štruktúru arcidiecéz, diecéz a veľkofár. Rovnako nariadil, aby liturgické knihy v strediskových kostoloch (kostoly pre viacero dedín) zabezpečil biskup.¹¹ V období včasného stredoveku na Považí existovalo niekoľko pomerne rovnomerne rozmiestnených cirkevných centier. Práve pri týchto centrách existuje odôvodnený predpoklad vlastníctva, resp. domácich odpisov liturgických kódexov. Na Hornom Považí medzi ne patrila napríklad lokalita Liptovská Mara.¹² Kostol pochádza z 12. (možno už 11.) storočia a prislúchajúca farnosť bola sídlom liptovskej časti hontianskeho vicearchidiakonátu.¹³

Pri kristianizácii našej krajiny zohrali v úvodnej fáze šírenia viery najvýznamnejšiu úlohu benediktíni. Na územie Považia (do Nového Mesta nad Váhom) poslal benediktínov pravdepodobne kráľ Štefan I. Benediktíni sem mohli prísť najskôr okolo roku 1015. Po Štefanovej smrti na tomto území prevládali rozsiahle mocenské boje medzi nemeckou, českou a uhorskou stranou. Nepokojné obdobie pretrvávalo až do roku 1096, keď vojaci prvej križiackej výpravy vyplienili celé územie Považia. Za týchto okolností sa benediktíni presunuli na bezpečnejšie miesto, na spomínanú Skalku pri

⁹ ŠEDIVÝ, Juraj: Podmienky pre rozvoj knižnej kultúry na stredovekom Považí. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.) *Kniha 2001 – 2002*. Martin : SNK, 2002, s. 229-237.

¹⁰ KUČERA, Matúš: *Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011, s. 90-91.

¹¹ GYÖRFFY, György: *Wirtschaft und Gesellschaft der Ungarn um die Jahrtausendwende*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, s. 275.

¹² ULÍČNÝ, Ferdinand: Vývin historického osídlenia v zatopenej časti Liptova do konca 16. storočia. In: HRUŠOVSKÁ, Marta (ed.): *Ochrana pamiatok 12*. Bratislava : Obzor, 1987, 45-47.

¹³ ŠEDIVÝ, Ref. 9, s. 230.

Trenčine.¹⁴ Do Nového Mesta nad Váhom sa vrátili na podnet kráľa Bela IV., ktorý im dal do daru mariánsky kostol. Benediktíni sa snažili zúročiť skutočnosť, že mariánsky kostol zohral významnú úlohu počas tatárskych vojen a dali mu charakter pútnického miesta. Počas 13. storočia však svoju konjunktúru prežívalo aj zakladanie súkromných kláštorov, ktoré slúžili šľachticom zväčša ako rodové pohrebisko. Veľkej obľube sa tešil rád už spomínaných benediktínov – benediktínskych bola viac ako polovica z 90 súkromných kláštorov Uhorska.¹⁵ Podobná situácia bola aj na území dnešného Slovenska. Za vlády Žigmunda Luxemburského na území Slovenska existovalo 52 kláštorov. Z toho 25 % bolo benediktínskych kláštorov, 17,3 % františkánskych a 11,5 % bolo paulínskych a premonštrátskych kláštorov. Tesne za nimi boli kláštory augustiniánov, mníchov pustovníkov a dominikánov. Ostatné rády – cisterцитi, kartuziáni, karmeliti – boli zastúpené len nepatrne.¹⁶

Aj Stibor zo Stiboríc dal v Novom Meste nad Váhom vybudovať jeden z takýchto súkromných kláštorov ako miesto svojho odpočinku. Išlo o kláštor augustiniánov kanonikov (*Ordo canonicorum Regularium S. Augustini*). Tento rád však nebol totožný s augustiniánskymi mníchmi pustovníkmi (*Eremitae Ordinis S. Augustini*). Na území Slovenska neexistoval v tej dobe ani jeden takýto kláštor augustiniánskych mníchov pustovníkov.¹⁷ V roku 1414 vydal Stibor zakladajúcu listinu kláštora. Po smrti Stibora prebral iniciatívu nad augustiniánskou prepozitúrou prvý prior Peter, ktorý hlavne kvôli svojim kontaktom v Čechách vytvoril kompletnú kapitolu s dvanástimi augustiniánskymi rehoľníkmi z kláštora v Šternbergu a v Prahe na Karlove. Po prieniku protestantizmu sa väčšina kanonikov vrátila na Moravu a kláštor zanikol.¹⁸

Ďalšie významné miesto na Považí spojené s benediktínmi je benediktínske opátstvo Skalka pri Trenčíne a jeho okolie, ktoré má dlhú kresťanskú tradíciu. Jeho počiatky môžeme hľadať už v prvej polovici 11. storočia, keď na tomto mieste pôsobili sv. Svorad (Andrej) a Benedikt. Opátstvo založil pravdepodobne nitriansky biskup Jakub už pred rokom 1208.¹⁹ Posledný opát sa spomína v roku 1527. Kláštor zanikol rok na to, hoci záujem o jeho obnovenie pretrvával aj neskôr.²⁰ V roku 1644 Skalku odovzdal

¹⁴ GÁBRIŠ, Július: *Dejiny prepozitúry Panny Márie v Novom Meste nad Váhom*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 10-15.

¹⁵ KRISTÓ, Gyula – ENGEL, Pál – MAKK, Ferenc: *Korai magyar történeti lexikon: 9-14. század*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994, s. 490; DVOŘÁKOVÁ, Daniela: *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboríc a Žigmund Luxemburský*. Budmerice : Rak, 2003, s. 335.

¹⁶ Údaje sme čerpali z knihy DVOŘÁKOVÁ, Ref. 15, s. 335. Autorka čerpala údaje z práce maďarskej historičky ROMHÁNYI, Beatrix F.: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon [Monasteries and Collegiate Chapters in Medieval Hungary]*. Budapest: Arcanum [online]. Budapest : Arcanum, 2008, 166 s. Skutočný počet kláštorov na území dnešného Slovenska mohol byť o niečo vyšší. Obe autorky pracovali len s kláštorami, ktoré boli spomenuté v písomných prameňoch.

¹⁷ DVOŘÁKOVÁ, Ref. 15, s. 335.

¹⁸ GÁBRIŠ, Ref. 14, s. 52.

¹⁹ KUZMÍK, Jozef: *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin : Matica slovenská, 1990; Richard Marsina vo svojej štúdii MARSINA, Richard: *Stredoveká hudobná pamiatka zo Skalky*. In: *Adoremus*, roč. 3, 1996, č. 2, s. 13, predpokladá vznik opátstva v roku 1224.

²⁰ ROMHÁNYI, Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon [Monasteries and Collegiate Chapters in Medieval Hungary]*. Budapest : Arcanum, 2008, s. 65.

nitriansky biskup Ján Püsky jezuitom, ktorí tu pôsobili až do svojho zrušenia v roku 1773. Na dolnom Považí bol kláštor na Skalke najvýraznejším cirkevno-kultúrnym centrom. Dôvodom môže byť silný vplyv nitrianskej kapituly a biskupa, resp. zboriského kláštora.

Jediný doteraz známy primárny dôkaz stredovekej hudobnej kultúry z Považia pochádza práve zo Skalky pri Trenčíne. Mimoriadne zaujímavý fragment antifonára našiel v Maďarskom krajiniskom archíve²¹ Richard Marsina.²² Fragment je taktiež notovaný českou notáciou a bol použitý ako vrchná väzba urbára majetkov opátstva Skalka. Išlo o antifonár, ktorý sa mohol používať priamo v kláštore. Obsah zachytáva uhorské ofícium k sv. Svoradovi-Andrejovi a sv. Benediktovi *Sanctissimi viri Andreas*. Predpokladáme, že aj zlomok zo Skalky môže byť súčasťou rovnakej skupiny antifonára ako fragmenty z Trenčína. Použitý je totožný notačný systém, ktorý dokladá kontaktné notové písmo (česká a kvadratická notácia) z okolia olomouckého skriptória.²³ Ofícium sv. Svorada-Andreja a Benedikta však jasne určuje ostrihomskú liturgickú tradíciu. Význam fragmentu zo Skalky spočíva najmä v dochovaní ofícia, ktoré sa spája priamo s územím dnešného Slovenska, resp. s ostrihomskou liturgickou tradíciou.

Pravdepodobne najstarším rukopisom, ktorý zachytáva ofícium sv. Svorada-Andreja a Benedikta je *Ostrihomský breviár* zo Záhrebu, ktorý našiel pred nedávnom v Metropolitnej knižnici arcidiecézy v Záhrebe (*Metropolitanska knjižnica Zagrebačke nadbiskupije*) Gábiel Szoliva.²⁴ Zlomok z Budapešti však každopádne korešponduje so zachovaným pramenným materiálom zo ŠA v Trenčíne.

Hudobnopaleografická charakteristika skupiny „A1“

Textové zrkadlo fragmentov antifonára skupiny „A1“²⁵ je ohraničené červeným dvojitém orámovaním. Počet sústav na jednom fóliu je 12. Použitá je štvorlinajková červená notová osnova. *Custos* je písaný v tvare kvadry. Kľúč f nachádzame v dvoch tvaroch. Buď v podobe gotizovanej virgy bez hlavice s dvoma o terciu nižšie postavenými rombusmi, alebo v podobe písmena f. Kľúč c sa používa v klasickom tvare písmena c. Notácia používa posuvku b. Celkový duktus písma je jasne naklonený doprava, čo je typický znak pre klasický systém českej notácie. Notácia bola zrejme dopisovaná až po napísaní textu, čoho dôkazom sú prekryvy neum a textu, hlavne spodných neu-

²¹ HU MNL OL E 152 – Reg. Coll. Tren. – Fasc. 7. – No. 73.

²² MARSINA, Ref. 19, s. 13-14.

²³ ČERVENKA, Stanislav: Středověké chorální rukopisy moravských a slezských sbírek a jejich muzikologická exploatace – současný stav a perspektivy. In: BUREŠOVÁ, Alena (ed.): *Kritické edice hudebních památek*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1996, s. 39-44.

²⁴ SZOLIVA, Gábiel: Secunda pars breviarii: – A 13. századi esztergomi breviarium kottás szanktoráljának rekonstrukciója felé. In: *Magyar Könyvszemle*, roč. 135, 2019, č. 3, s. 307-330. Pozri tiež: SZENDREI, Janka: In basilica sancti Emmerami. András és Benedek históriája. In: *Magyar Zene*, roč. 37, 1998, s. 21-28.

²⁵ Hudobno-paleografická analýza stredovekých rukopisov z Trenčína, ktorá zahŕňa aj hudobno-paleografickú analýzu skupiny „A“: GARAJOVÁ, Veronika: Hudobno-paleografická analýza stredovekých rukopisov z Trenčína. In: *Muzikologické fórum*, roč. 7, 2018, č. 2, s. 53-71.

mových znakov a horných dĺžok písmen, ktoré vznikli tým, že pisár nenechal dostatok priestoru pre melodický zápis neumových znakov. Gotizácia tvarov jednotlivých neumových znakov je v pokročilom štádiu. Z jednotónových neum sa dominantne využíva *punktum*. Podobne ako v iných notovaných stredovekých fragmentoch z územia Slovenska, ani tu sa samostatná *virga* takmer nevyskytuje. *Virga* sa využíva iba ako súčasť viactónových neumových štruktúr (*pes*, *climacus*, *scandicus* a *porrectus*). Dvojtónová neuma *pes* je naklonená do pravej strany a tvoria ju dva vertikálne umiestnené rombické *punkty*, spojené zvyčajne tenkým vlasovým ťahom. V niektorých častiach fragmentov nachádzame *pes* v modifikovanej verzii, ktorá vznikla pod vplyvom kvadratickej notácie. Vrchné *punktum* nemá tvar rombický, ale štvorcový (ako v kvadratickej notácii). *Clivis* je pravouhlý, s rombickým zakončením. Trojtónové neумы *torculus* a *porrectus* sa svojím tvarom taktiež približujú notácii kvadratickej. *Climacus* je vo väčšine prípadov vytvorený z troch samostatných klesajúcich *punktov* s duktom doprava. Doprava naklonený *scandicus* pozostáva z dvojtónovej neумы *pes* a *punktu*.

V rámci komparácie jednotlivých neumových tvarov zlomkov zo Štátneho archívu Trenčín sme sledovali podobnosť s fragmentom HU MNL OL E 152, No. 73 zo Skalky a vybranými kódexmi českej a moravskej proveniencie: rukopismi Knihovny Metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc) – CO 6 *Antiphonarium*, CO 7 *Antiphonarium*;²⁶ rukopismi Moravského zemského archívu v Brne²⁷ *Graduál FM 2*,²⁸ *Antifonár FM 5*²⁹ a *Bratislavský antifonárom V*.³⁰

Pri komparácii sme sa zamerali najmä na neumové znaky *custos*, *scandicus*, *climacus*, *torculus* a kľúče. Neumové znaky fragmentov skupiny „A“ sa najviac približujú notácii *Bratislavského antifonára V* (fragmenty MMTN – Kn/I-14 a MMTN – Kn/I-28) a notácii *Antifonára FM 5* (fragmenty MMTN – Kn/I-16 a MMTN – Kn/I-17). Notácia zlomkov skupiny „A1“ sa najviac približuje notácii *Antifonára FM 5* a zlomkom *Olomouckého antifonára* z knižnice Vlastivedného múzea v Olomouci.³¹

²⁶ CO 6 *Antiphonarium*, CO 7 *Antiphonarium*; Zemský archív Opava, pobočka Olomouc, knižnica Metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc); BISTŘICKÝ, Jan – BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František: *Seznam rukopisů metropolitní kapituly v Olomouci*. Praha : Státní archiv v Opavě, 1961.

²⁷ ZACHOVÁ, Irena – STANISLAV, Petr: *Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně*. Brno : Masarykův ústav AV ČR, 2011.

²⁸ Moravský zemský archív, fond G 11, FM 2, *Graduál*.

²⁹ Moravský zemský archív, fond G 11, FM 5, *Antifonár*.

³⁰ VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁŘIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2017, s. 91-99.

³¹ ČERVENKA, Stanislav – HRBÁČOVÁ, Jana: Fragmenty středověkých liturgických kodexů v knihovně Vlastivědného muzea v Olomouci. In: *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, 2013, č. 306, s. 37-53.

Tabuľka neumových znakov

	PUNCTUM	PES	CLIVIS	SCANDICUS	CLIMACUS	TORCULUS	PORRECTUS	CUSTOS	Kľúče
SKUPINA FRAGMENTOV „A“									
MMTN – Kn/I-14				X					
MMTN – Kn/I-16									
MMTN – Kn/I-17									
MMTN – Kn/I-28									
SKUPINA FRAGMENTOV „A“ – PODSKUPINA FRAGMENTOV „A1“									
MMTN – Kn/I-11							X		
MMTN – Kn/I-12									
MMTN – Kn/I-13									
MMTN – Kn/I-15									
MMTN – Kn/I-18									
MMTN – Kn/I-27									
SKUPINA FRAGMENTOV „G“ Fragmenty graduálu Štátneho archívu Trenčín notované českou notáciou									
MMTN – Kn/I-19									
MMTN – Kn/I-20									
MMTN – Kn/I-21								X	
MMTN – Kn/I-22								X	
MMTN – Kn/I-23									
12a							X		

	PUNCTUM	PES	CLIVIS	SCANDICUS	CLIMACUS	TORCULUS	PORRECTUS	CUSTOS	KLÚČE
VZOROVÉ KÓDEXY A FRAGMENTY									
Fragment zo Skalky – HU MNL OL E 152, No. 73 ³²				X			X		
CO 6 Antiphonarium ³³									
CO 7 Antiphonarium ³⁴									
FM 2 Graduál ³⁵				X					
FM 5 Antifonár ³⁶									
BA V ³⁷									

Porovnanie pisárskych rúk a notačných systémov skupiny „A“ a „A1“

Rukopisy skupiny fragmentov „A“ a „A1“ dokumentujú gotickú minuskulu. Zlomky vykazujú znaky súdobých pisárskych rúk. V rámci skupiny „A“ je možné identifikovať viacero pisárskych rúk. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že oproti písmu fragmentov skupiny „A1“ je písmo skupiny fragmentov „A“ oblejších tvarov, menej kaligrafické a lámanie drierok nie je konzekventné. Písmo fragmentov skupiny „A1“ pôsobí monumentálne, je pravidelné, typicky vertikálne s dominanciou tieňových ťahov a veľkým počtom manieristických vlasových ťahov. Písmo má potlačené horné aj dolné dĺžky.

³² MARSINA, Richard: Stredoveká hudobná pamiatka zo Skalky. In: *Adoremus*, roč. 3, 1996, č. 2, s. 13-14; Magyar Országos Levéltár / Magyar Nemzeti Levéltár HU MNL OL E 152 – Reg. Coll. Tren. – Fasc. 7. – No. 73.

³³ CO 6 Antiphonarium, Zemský archív Opava, pobočka Olomouc, knihovna Metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc); BISTRICKÝ, Jan – BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František: *Seznam rukopisů metropolitní kapituly v Olomouci*. Praha : Státní archiv v Opavě, 1961.

³⁴ CO 7 Antiphonarium, Zemský archív Opava, pobočka Olomouc, knihovna Metropolitní kapituly svätého Václava (Olomouc); BISTRICKÝ, Jan – BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František: *Seznam rukopisů metropolitní kapituly v Olomouci*. Praha : Státní archiv v Opavě, 1961.

³⁵ Moravský zemský archív, fond G 11, FM 2, Graduál.

³⁶ Moravský zemský archív, fond G 11, FM 5, Antifonár.

³⁷ Bratislavský antifonár V, Slovenský národný archív SNA 17, Dostupné online: <http://cantus.sk/source/6775>.

et deieu — leu curate quam e — le gi yemet vobis

Obr. 1: Písmo skupiny antifonárov „A“ – Fragment antifonára MMTN – Kn/I-28, Protocolum Civitatis Trenchiniensis anni 1637 – 1642

Obr. 2: Písmo skupiny antifonárov „A1“ – Fragment antifonára MMTN – Kn/I-18, Protocolum Civitatis Trenchiniensis anni 1614 – 1615

Hudobný repertoár skupiny „A1“ (hudobno-liturgická analýza)

Pomocou podrobnej analýzy a komparácie liturgie jednotlivých fragmentov bolo možné zistiť predpokladanú liturgickú tradíciu, ktorú fragmenty dokumentujú. Špecifické znaky omšovej alebo oficiovej liturgie dokázu vo všeobecnosti veľmi presne poukázať na liturgickú alebo hudobnú prax daného regiónu, oblasti, mesta či kláštora. Viaceré striktné a jednotné pravidlá sa síce viažu na časť spevov temporálu a sanktorálu omšovej i oficiovej liturgie, ale aj napriek tomuto faktu dokumentujú lokálne liturgie (i v našom geografickom priestore) viaceré špecifiká konkrétnej lokality alebo objednávateľa. V stredovekom Uhorsku sa stretáme najmä s ostrihomskou (prípadne so spišským, kalocsajským-záhrebským alebo sedmohradským variantom), s českou, poľskou, salzburskou, pasovskou, akvilejskou alebo krakovskou liturgiou.³⁸

Vzhľadom na geografickú polohu mesta Trenčín, historické predpoklady (činnosť augustiniánov v Novom Meste nad Váhom) a zachovanú prevažne českú notáciu frag-

³⁸ CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. III/A Praha (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet, 1996; CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. III/B Praha (Sanctorale, Commune Sanctorum)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2002; GILÁNYI, Gábiela – KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. IV/A Aquileia (Temporale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2002; DOBSAY, László: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. V/A Esztergom/Strigonium (Temporale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2004; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. V/B Esztergom/Strigonium (Sanctorale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2006; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. VI/A Kalocsa-Zagreb (Temporale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2008; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. VI/B Kalocsa-Zagreb (Sanctorale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2008; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. VII/A Transylvania – Varád (Temporale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2008; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. VII/B Transylvania – Varád (Sanctorale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2008.

mentov existoval odôvodnený predpoklad, že zachovaná liturgická tradícia sa bude približovať buď k ostrihomskej, alebo najmä susednej, pražskej liturgickej tradícii. Na základe daného predpokladu sme obsah fragmentov antifonára pre overenie hypotézy porovnali s viacerými liturgickými tradíciami, a to s ostrihorskou (variant paulínsky a spišský), pražskou, salzburskou, a najmä s liturgickou tradíciou kódexov augustiniánskeho kláštora Klosterneuburg (Rakúsko). Hudobný obsah a verzie spevov sme porovnali najmä s tzv. reprezentatívnymi rukopismi bratislavskej kapituly (*Bratislavský antifonár I, IIa a IIb, Bratislavský antifonár III a Bratislavský antifonár IV*),³⁹ ktoré reprezentujú ostrihorskú liturgickú i hudobnú tradíciu a taktiež s online prístupnými rukopismi (najmä klosterneuburské antifonáre).⁴⁰

MMTN – Kn/I-11

Fragment antifonára *MMTN – Kn/I-11* obsahuje šesť spevov cezročného obdobia („per annum“) z tzv. História kráľov (*Historia de regum*). Na zlomku je zachovaných šesť antifón na Magnifikat. V rámci výberových antifón na večery z tejto časti liturgického roka ide pravdepodobne o v poradí štvrtú až deviatu antifónu. Kompletne sú spevy *Iratus rex Saul* (003411) a *Quis enim in* (004546). Spevy *Obsecro Domine* (004099) a *Rex autem David* (004650) sú neúplné. Začiatky a konce ďalších spevov boli súčasťou predchádzajúcich alebo nasledujúcich fólií kódexu. V rámci liturgickej analýzy fragmentu nebola zistená úplná zhoda so žiadnym porovnávaným liturgickým poriadkom.⁴¹ V prípade *MMTN – Kn/I-11* sa ako najpríbuznejší porovnávaný rukopis javí *A-KN 1012 (Antiphonale Klosterneuburg, Augustiner-Chorherrenstift – Bibliothek, 1012)*,⁴² v ktorom sa objavujú všetky spevy antifón z predmetného fragmentu. Radenie antifón sa však nezhoduje. Ďalšie dva porovnávané liturgické poriadky, pražský a ostrihorský, sa líšili výberom i poradím antifón. V rôznych stredoeurópskych tradíciách sa odlišoval i počet výberových antifón. Pražský rítus ob-

³⁹ DOBSAY, László – SZENDREI, Janka: *Antiphonen (Antiphonen im 1. Modus)*. Londýn; New York; Praha : Bärenreiter Kassel, 1999; DOBSAY, László – SZENDREI, Janka: *Antiphonen (Antiphonen im 2. bis 6. Modus)*. Londýn; New York; Praha : Bärenreiter Kassel, 1999; DOBSAY, László – SZENDREI, Janka: *Antiphonen (Antiphonen im 7. und 8. Modus)*. Londýn; New York; Praha : Bärenreiter Kassel, 1999; DOBSZAY, László – SZENDREI, Janka: *Responsories. Modes 1-3*. Budapest : Balassi Kiadó, 2013. Rukopisy sú dostupné aj online v databáze *Slovak Early Music Database – Cantus Planus in Slovakia* (<http://cantus.sk/>).

⁴⁰ Antiphonary A-KN 1011, Augustiner-Chorherrenstift – Klosterneuburg, Cod. 1011 – dostupné online: <http://cantus.uwaterloo.ca/index?source=123654>; Antiphonary A-KN 1012, Augustiner-Chorherrenstift – Klosterneuburg, Cod. 1012 – dostupné online: <http://cantus.uwaterloo.ca/index?source=123613>; Antiphonary A-KN 1015, Augustiner-Chorherrenstift – Klosterneuburg, Cod. 1015 – dostupné online: <http://cantus.uwaterloo.ca/index?source=123655>; Antiphonary A-KN 1017, Augustiner-Chorherrenstift – Klosterneuburg, Cod. 1017 – dostupné online: <http://cantus.uwaterloo.ca/index?source=123615>

⁴¹ Zlomok sme porovnali s pražským liturgickým poriadkom a ostrihorským liturgickým poriadkom. CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. III/A Praha (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet, 1996; DOBSAY, László: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. V/A Esztergom/Strigonium (Temporale)*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 2004.

⁴² <http://cantus.uwaterloo.ca/index?source=123613>.

sahuje v ideálnom prípade 10 antifón, ostrihomský 9 antifón. Liturgický poriadok kódexu *A-KN 1012* obsahuje až 13 antifón. Prvý spev *Nonne iste est David* (003948) sa v rámci troch vybraných a porovnávaných liturgií nachádza vo všetkých tradíciách. *Iratus rex Saul* (003411) sa v pražskom ani ostrihomskom liturgickom poriadku medzi antifónami Am1 – Am10 nevyskytuje vôbec.⁴³ Túto antifónu nenachádzame ani v iných častiach officia Histórie kráľov. V prípade *A-KN 1012* sa objavuje tento spev na mieste v poradí šiestej výberovej antifóny. Spev *Quis enim in omnibus sicut David* (004546) sa podobne ako predchádzajúca antifóna *Nonne iste est David* v rámci liturgického poriadku pražského a ostrihomského rítu nenachádza. V kódexe *A-KN 1012* sa antifóna *Quis enim in omnibus sicut David* vyskytuje na pozícii piatej antifóny. Pozície týchto dvoch spevov sú teda na *MMTN – Kn/I-11* radené opačne. Antifóna *Obsecro Domine* (004099) sa v liturgickom poriadku pražského rítu vôbec nevyskytuje. V ostrihomskom liturgickom poriadku je umiestnená zhodne na siedmej pozícii. V kódexe *A-KN 1012* sa *Obsecro Domine* spieva ako jedenásta antifóna. Nasledujúce antifóny *MMTN – Kn/I-11* *Rex autem David* (004650) a *Doleo super te* (002321) sa nachádzajú vo všetkých porovnávaných liturgických poriadkoch. V pražskom ríte je siedmou antifónou *Rex autem David* (004650), v Ostrihome sa táto antifóna uvádza ako šiesta v poradí. V prípade *A-KN 1012* je ôsma. Ďalší spev *Doleo super te* (002321) nachádzame v pražskom liturgickom poriadku na mieste šiestej antifóny. V Ostrihome je piata a v *A-KN 1012* siedma. Z melodického hľadiska sme zo všetkých 6 spevov mohli porovnať len 2 úplné spevy *Iratus rex Saul*, *Quis enim in* a časť neúplného spevu *Obsecro Domine*.

Antifónu *Iratus rex Saul* (003411), ktorú v publikácii *Monumenta Monodica Medii Aevi*⁴⁴ (ďalej len *MMMA*) nachádzame pod číslom 8265, môžeme melodicky zaradiť do skupiny antifón ôsmeho modu.⁴⁵ Antifóna patrí do skupiny antifón D2.⁴⁶ Táto skupina antifón je charakteristická svojím tretím melodickým úsekom, ktorý často ostáva na tóne *d* a končí sa ozdobnou kadenciou. Varianty melódií možno pozorovať aj v spôsobe, akým sú v posledných dvoch slabikách rozdelené melizmy. Štvrtý úsek sa v tomto podtype vždy opiera o kosť melodického vzorca *a-c^l-g*. Melódia spevu *Iratus rex Saul* je totožná s melódiou vzorového rukopisu *OFM – 119*⁴⁷ (*Antiphonarium Ordinis Fratrum Minorum*). Diferencia na konci spevu zodpovedá vzoru *c-c-h-c-a-g*. Druhý kompletný spev *Quis enim in* (004546) je v prvom mode (*MMMA* 1224). Skupina „C“, do ktorej je antifóna zaradená, je charakteristická priamym spojením medzi tónmi *d* a *a*. Toto spojenie sa najčastejšie vyskytuje vo forme ligatúry, ktorej v niektorých prípadoch predchádza tón *c*, alebo spojenie *c-f*.⁴⁸ Melódia antifóny sa od publikovanej verzie v *MMMA* líši iba v mieste *sicut David*. Melódia fragmentu: *si-cut Da-vid* je *a-f*

⁴³ A1 Loquere Domine; A2 Cognoverunt omnes a Dan, A3 Praevaluit David.

⁴⁴ DOBSAY – SZENDREI, Antiphonen, Ref. 39.

⁴⁵ DOBSAY – SZENDREI, Antiphonen, Ref. 39, s. 1150.

⁴⁶ DOBSAY – SZENDREI, Antiphonen, Ref. 39, s. 107.

⁴⁷ OFM-119: Antiphonarium Ordinis Fratrum Minorum. Temporale, Pars Aestivalis, 14. storočie. Budapest, Egyetemi Könyvtar (Bibl. Universitatis), Cod. lat. 119, kvadratická notácia. 128 ff. Radó Nr. 178. Mezey Nr. 119. Szendrei C48.

⁴⁸ DOBSAY – SZENDREI, Antiphonen, Ref. 39, s. 49.

f-g-f, melódia vzorových fragmentov: *g-f g-a-g*. Melódia diferencie antifón notovaných v prvom mode sa zhoduje s variantom 1d1 *a-a-g-f-g-a-g-f-e-d*.

Neúplná antifóna *Rex autem David* (004650) (MMA 8508) patrí do skupiny antifón v ôsmom mode s diferenciou *c-c-h-c-a-g*. Zachovaná časť spevu má melódiu takmer totožnú s melódiou vzorových rukopisov: *Bratislavského antifonára I* (STR-3)⁴⁹ a *OFM-119 Antiphonarium Ordinis Fratrum Minorum*. Drobná melodická odlišnosť sa vyskytuje na mieste: *fi-li mi*(2). Melódia fragmentu: *d-g g f-e-d-c*, melódia vzorového kódexu: *podatus d-a a g-f-e-d*. Rovnako malá melodická odchýlka sa nachádza v slove *Absonolon*. Melódia zlomku sa skladá z *torculu c-f-e, f-g-f* a *punktu g*. Melódia vzorového kódexu je *d-f-e, f-g-f g*. Ostatné časti spevu sú totožné s melódiou fragmentu.

Tabuľka č. 1: MMTN – Kn/I-11, Historia de regum

	MMTN – Kn/I-11, <i>Historia de regum</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneuburg, A-KN 1012
Am4	Nonne iste est David, 003948	Nonne iste est David	Nonne iste est David	Nonne iste est David de
Am5	Iratus rex Saul, 003411	Mons Gelboe	Doleo super te	Quis enim in omnibus sicut
Am6	Quis enim in, 004546	Doleo super te	Rex autem cooperto	Iratus rex Saul dixit mihi
Am7	Obsecro Domine, 004099	Rex autem David	Obsecro Domine	Doleo super te frater mi
Am8	Rex autem David, 004650	Dixit autem David ad Do-	Unxerunt Salomonem	Rex autem David cooperto capite
Am9	Doleo super te, 002321	Unxerunt Salomonem	Clamabat Elizeus	Saul et Jonathas amabiles et
Am10	X	Clamabat Elizeus	X	Dixitque David ad dominum cum
Am11	X	X	X	Obsecro domine aufer iniquitatem servi
Am12	X	X	X	Unxerunt Salomonem Sadoc sacerdos et
Am13	X	X	X	Clamabat Eliseus ad Eliam pater

⁴⁹ STR-3: *Antiphonarium Strigoniense: Bratislavský antifonár I EC Lad. 3*, Štátny archív v Bratislave, okolo roku 1430 (olim: Knauz 3). 237 ff., métsko-gotická notácia. Dostupné online: <http://cantus.sk/source/14828>; VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 30, s. 60-64.

Obr. 3: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-11, Štátny archív Trenčín

MMTN – Kn/I-12

Fragment antifonára MMTN – Kn/I-12 dochováva celkovo 13 spevov obdobia cez rok – „*per annum*“, tzv. Histórie múdrosti (*Historia Sapientiae*). Z obsahového hľadiska je v rámci zlomku zachovaných 7 veršov a 6 responzórií spievaných počas nóny (pravdepodobne ide o siedmy až trinásty verš a ôsme až trináste responzórium). Kompletne je zachovaných 6 spevov *Magna enim sunt judicia* (007113), *Deduxisti sicut oves* (007113a), *Deum time et mandata* (006416), *Ne derelinquas me Domine* (007204), *Apprehene Domine arma* (007204a), *Praebe fili cor tum* (007416). Spevy *Ne forte satiatius* (007841a), *Super salutem et omnem* (007727), *Dixi sapientiae* (007727a), *Timentibus Deum* (006416a), *Quae sunt in corde* (007457), *Imperfectum meum* (007457a) a *Attende fili mi* (007416a) sú neúplné. Pri obsahovej analýze – podobne ako v predchádzajúcom prípade – nebola zistená úplná zhoda so žiadnym ideálnym porovnávaným liturgickým poriadkom – pražským ani ostrihomským. Najväčšiu príbuznosť vykazuje liturgický poriadok A-KN 1012 a pražský liturgický poriadok. Je však nutné konšta-

tovať, že odlišnosť sa neobjavuje len v poradí daných spevov, ale aj v ich celkovom počte. Poradie prvých troch spevov *Ne forte satiatas*, *Magna enim sunt judicia*, *Deduxisti sicut oves* je zhodné vo všetkých porovnaných poriadkoch. Rozdielne poradie responzórií a veršov v porovnaní s pražským a ostrihomským rítom je zrejmé až od spevu číslo 4 – responzória *Super salutem et omnem*. Poradie spevov *Super salutem et omnem* (007727) a príslušného verša *Dixi sapientiae Cantus* (007727a) sa zhoduje práve s poradím spevov v *A-KN 1012*. V pražskom liturgickom poriadku sa toto responzorium a verš nachádza ako desiate responzorium v poradí a desiaty verš v poradí. V prípade ostrihomského rítu je to dvanáste responzorium a dvanásty verš. Spev č. 5 a 6 – responzorium *Deum time et mandata* (006416) a príslušný verš *Timentibus Deum* (006416a) – sa v pražskom ani v ostrihomskom liturgickom poriadku v rámci responzórií a veršov spievaných počas nóny *Historie sapientiae* nevyskytuje vôbec. Dané spevy figurujú v *A-KN 1012*. Nezhoduje sa však poradie. V antifonári *A-KN 1012* sa tieto spevy spievajú ako pätnáste v poradí.

Responzorium *Ne derelinquas me Domine* (007204) a verš *Apprehende Domine arma* (007204a) sa svojim radením nezhodujú ani s jedným porovnávaným poriadkom. V pražskom a ostrihomskom ríte nachádzame predmetné responzorium ako deviate. V *A-KN 1012* je uvedené ako desiate. Poradie predposlednej dvojice spevov *Quae sunt in corde* (007457) a *Imperfectum meum* (007457a) sa poradím nezhoduje so žiadnym z uvedených liturgických poriadkov. Pražský rítus a *A-KN 1012* uvádzajú responzorium *Quae sunt* ako jedenáste, ostrihomský rítus ako deviate. Posledná dvojica spevov *Praebe fili cor tuum* (007416) a *Attende fili mi* (007416a) sa v pražskom liturgickom poriadku a v *A-KN 1012* uvádzajú na dvanástom mieste, v ostrihomskom na jedenástom. Z melodického hľadiska je možné porovnať 7 kompletných spevov. Responzorium *Magna enim sunt judicia* (007113) s veršom *Deduxisti sicut oves* (007113a) patrí do skupiny responzórií tretieho modu (v publikácii Lászlóa Dobszaya a Janky Szendrei *Responsories. Modes 1-3*, č. 3024 ďalej len *Responsories*).⁵⁰ Prvý melodický úsek responzória je pravidelný, upevnený dlhším motívom, ktorý sa drží melodického vzorca, využívaného aj v spevoch 7. modu (*c-acd-c*). Fráza *d f-g-a g (magnificasti)* zvyčajne naznačuje začiatok druhého melodického úseku, strednej časti spevu. V tomto prípade sa však na tomto mieste začína tretí melodický úsek, v ktorom melodická línia kadencuje na *e* namiesto *d*.

Melódia fragmentu v princípe kopíruje melódiu vzorového kódexu, *Bratislavského antifonára I* (ďalej *BA I*). Mierne odchýlky sú badateľné najmä v melizmatických častiach druhej a tretej časti spevu. Najvýraznejšie rozdiely sú v časti *populum tuum et honorasti*. Melódia fragmentu je bohatšia ako melódia *Bratislavského antifonára I*, čo odráža pomer jednoduchých a viactónových neum. Melódia fragmentu: *Po-pu-lum tu-um: fac-c-hca ca.hchag-aage.f*.⁵¹

Melódia vzorového *BA I*: *Po-pu-lum tu-um: fc-c-c ca.ahchag-agfe.e*. Podobná situácia je aj v prípade príslušného verša *Deduxisti sicut oves*, ktorého melódia kopíruje melódiu *BA I*. Malé melodické odchýlky sú najmä v časti *Deduxisti sicut*. Kompozícia neum ostáva rovnaká ako v prípade vzorového kódexu, rovnako frázovanie. Melódia

⁵⁰ DOBSZAY, László – SZENDREI, Janka: *Responsories. Modes 1-3*, Ref. 39, s. 726.

⁵¹ Zistené diferencie v rámci spevov sú oproti porovnávaným prameňom vyznačené v texte **boldom**.

fragmentu: *De-du-xi-sti si-cut c-c-cdc-ahchag h-a*. Melódia BA I: *De-du-xi-sti si-cut c-c-cdc-ahcag c-c*.

Ďalším zachovaným spevom MMTN – Kn/I-12 je responzóriom *Deum time et mandata* (006416). Daný spev sa v publikácii *Responsories* nevyskytuje. Responzóriom je v druhom mode. V kódexe A-KN 1012 sa nachádza na pozícii č. 15. V prvom melodickom úseku melódia fragmentu kopíruje melódiu spevu A-KN 1012. Malé rozdiely nachádzame najmä v prvom úseku *Deum time me et*, kde je melódia fragmentu v porovnaní s melódiou kódexu o niečo jednoduchšia. V slove *de-um* melódia pozostáva z dvoch punktov *d-c*. V prípade melódie A-KN 1012 je melódia zložená z *punctu* a *porrectu d-cd*. Zásadnejší rozdiel v melódii je badateľný v slove *me*. Melódia fragmentu je o veľkú sekundu vyššie: *clivis e-d*, ako melódia A-KN 1012 – *clivis d-c*. V prípade druhého úseku spevu – *Hoc est omnis homo* je rozdiel medzi melodickými líniami zjavnejší. Ide o pomerne výrazné melizmatické úseky, v ktorých melódia vo fragmente nekorešponduje ani s melódiou A-KN 1012, ani so žiadnym iným rukopisom z databázy *Cantus Index*. Melodický záver spevu je zhodný v oboch prípadoch. Melódia fragmentu: *hoc est om-ni ho-mo: gagffgahaga a agfefgef-d-da cd-d*. Melódia A-KN 1012 *hoc est om-ni ho-mo: cdfdfefdc d ddcacdfdfefd-dh cd-d*.

Melódia spevu *Ne derelinquas me* (007204 *Responsories*, č. 4055) je zaujímavá z niekoľkých ohľadov. Úvodná časť spevu *Ne derelinquas me Domine Pater* je písaná v *c*-klúči, ktorý sa nachádza na tretej linajke, čo spôsobilo, že melódia je oproti vzorovému kódexu BA I transponovaná o kvintu vyššie. Domnievame sa však, že v tomto prípade išlo len o chybu pisára, pretože ostatná časť spevu je notovaná v *c*-klúči, ktorý sa nachádza na 4. linajke. Náš predpoklad o chybe pisára potvrdzuje aj fakt, že v takomto prípade by melódia kopírovala melódiu vzorového kódexu oveľa vernejšie, než v prípade transpozície takého krátkeho melodického úseku. Zvyšné časti responzória sú melodicky zhodné s melódiou vzorového kódexu. Odchýlky sú badateľné len vo výraznejších melizmatických častiach, napríklad v slove *me-o-rum*. Melódia fragmentu je čiastočne pozmenená a neumová kompozícia mierne zjednodušená. Skladá sa z dvoch *torculov* a *clivisu*. Melódia spevu patrí k spevom štvrtého modu. Melódia fragmentu: *me-o-rum f-dcdede-fd*. Melódia vzorového kódexu: *me-o-rum f-dccdede-ed*.

Melodický charakter príslušného verša *Apprehende arma* (007204 *Responsories*, č. 4055) sa veľmi podobá responzóriu, ku ktorému prislúcha. Spev patrí do zoznamu spevov štvrtého modu. Zásadnejšia melodická zmena je zjavná v súvislosti s odlišnosťou textu verša vo fragmente a porovnávaných zdrojoch. Text fragmentu: *Apprehende domine arma et scutum et exsurge in adiutorium mihi*. Text vzorového kódexu: *Apprehende arma et scutum et exsurge in adiutorium mihi*. Melódia textu, ktorý je zhodný v oboch prameňoch, je takmer totožná. Malý rozdiel nachádzame pri poslednej slabike slova *Apprehende*. Melódia slabiky *de* má značne melizmatický charakter. Zmena je v poslednej pasáži melizmy, keď sa melódia príslušnej slabiky *de* MMTN-Kn/I-12 končí *torculom*, a nie klesajúcim tónovým radom.

Melódia fragmentu: *Ap-pre-hen-de: a-a-a-gffgagagefe*. Melódia vzorového kódexu: *Ap-pre-hen-de: a-a-a-gffgagagef*.

Praebe fili (007416 *Responsories*, č. 1066) je posledným kompletne zachovaným spevom fragmentu MMTN – Kn/I-12. Melódia fragmentu verne kopíruje melódiu

vzorového kódexu – *Bratislavského antifonára III (Str-1)*.⁵² Spev patrí k spevom prvého modu. Kompozičná stránka neum fragmentu je v priebehu celého spevu totožná so vzorovým fragmentom. Melodicky sa fragment od vzorového kódexu líši len v melódii slabiky *tur* slova *ad-da-tur*, kde má melódia fragmentu opačný melodický sled ako melódia vzorového kódexu. Melódia fragmentu: *a-acac-gagf*. Melódia vzorového kódexu: *a-acac-afga*.

Tabuľka č. 2: MMTN – Kn/I-12, Historia Sapientiae

	MMTN – Kn/I-12, <i>Historia Sapientiae</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneuburg, A-KN 1012
V7	Ne forte satiatus, 007841a	Ne forte satiatus	Ne forte satiatus	Ne forte satiatus evomam illud
R8	Magna enim sunt judicia, 007113	Magna enim sunt judicia	Magna enim sunt judicia	Magna enim sunt judicia tua
V8	Deduxisti sicut oves, 007113a	Deduxisti sicut oves	Deduxisti sicut oves	Deduxisti sicut oves populum tuum
R9	Super salutem et omnem, 007727	Ne derelinquas me Domine	Ne derelinquas me Domine	Super salutem et omnem pulchritudinem
V9	Dixi sapientiae, 007727a	Apprehende arma	Apprehende arma	Dixi sapientiae soror mea es
R10	Deum time et mandata, 006416	Super salutem et omnem	Quae sunt in corde	Ne derelinquas me domine pater
V10	Timentibus Deum, 006416a	Dixi sapientiae	Imperfectum meum	Apprehende arma et scutum et
R11	Ne derelinquas me Domine, 007204	Quae sunt in corde	Praebe fili cor	Quae sunt in corde hominum
V11	Apprehende Domine arma, 007204a	Imperfectum meum	Attende fili mi	Imperfectum meum viderunt oculi tui
R12	Quae sunt in corde, 007457	Praebe fili cor	Super salutem et omnem	Praebe fili cor tuum mihi
V12	Imperfectum meum, 007457a	Attende fili mi	Dixi sapientiae	Attende fili mi sapientiam meam
R13	Praebe fili cor tuum, 007416	X	X	Audi fili mi disciplinam patris
V13	Attende fili mi, 007416a	X	X	Honora dominum de tua substantia
	X	X	X	Aversio parvulorum interficiet eos et
	X	X	X	O viri ad vos clamito
	X	X	X	Deum time et mandata ejus
	X	X	X	Timentibus deum nihil deest et

⁵² *Bratislavský antifonár III* (Antiphonary of Bratislava III), EC Lad. 6, Štátny archív v Bratislave, 161 ff, Métsko-gotická zmiešaná notácia. SOPKO, Július: *Stredoveké kódexy slovenskej proveniencie 1. Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981, č. 7; KNAUZ, Nándor: *A pozsonyi káptalannak kéziratai – Codices manuscripti capituli Posoniensis*. Budapest : Nyomatott Horák Egyed betűivel, 1870; SZENDREI, Janka: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1981.

Obr. 4: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-12, f.1v, Štátny archív Trenčín

MMTN – Kn/I-13

Tretí fragment antifonára MMTN – Kn/I-13 použitý ako väzba mestského protokolu *Protocollum Civitatis Trenchiniensis anni 1602 – 1603* obsahovo predchádza predošlý fragment MMTN – Kn/I-12. Na fóliu sa zachovalo spolu 11 spevov. Pravdepodobne ide o responzóriá a k nim prislúchajúce verše, ktoré v rámci kódexu boli na treťom až siedmom mieste príslušného sviatku daného liturgického poriadku. Kompletná melódia a text sa však dochovali len v prípade 4 spevov – *Domine Pater et Deus* (006387a), *Gyrum caeli circuivi* (006793), *Ego in altissimis* (006793a), *Verbum iniquum* (007841).

Poradie spevov a obsahová stránka fragmentov sú v porovnaní s pražskou a ostrihomskou ideálnou tradíciou úplne totožné. Malý rozdiel je badateľný pri porovnaní liturgického poriadku A-KN 1012. Tretie responzórium spolu s tretím veršom a štvrtým responzóriom má oproti fragmentu zamenené poradie. Pora-

Obr. 5: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-13, f.1v, Štátny archív Trenčín

die ostatných spevov je podobne ako pri predchádzajúcich liturgických tradíciách zhodné. Verš *Domine pater et Deus* (006503 *Responsories*, č. 1098) sa melodicky výrazne nelíši od vzorového kódexu BA I. Spev patrí medzi spevy prvého modu. Podobne ako v predchádzajúcich spevoch je odchýlka melódie fragmentu od vzorového kódexu viditeľná najmä v melizmatickej časti záveru spevu – v slove *malig-no*. Pozmenené je okrem melódie aj frázovanie a kompozičná stránka zápisu melódie. Melódia fragmentu pracuje s frázovaním *ma-lig-no*, kde najväčšia melizma pripadá na slabiku *ma*. Melódia slabiky *lig* klesá štvortónovým radom nadol a fráza je zakončená *podatom ga* a *clivisom gf*. Melódia vzorového kódexu pracuje s frázovaním *ma-li-gno*. Melizmatické časti pripadajúce na prvú a druhú slabiku slova sú porovnateľné dlhé. Melizma slabiky *li* je však o poznanie dlhšia a rozvinutejšia ako v prípade melódie fragmentu. Fráza je zakončená *clivisom gf* na slabike *no*. Melódia fragmentu: *ma-lig-no fga-gaca-agef-gagf*. Melódia vzorového kódexu: *ma-li-gno fga-gaca- aagfeefga-gf*.

Gyrum caeli circuivi (006793 *Responsories*, č. 6032) je responzóriom šiesteho modu. Melódia kopíruje melódiu *BA I* a pri porovnávaní neboli nájdené žiadne podstatné odchýlky medzi danými melódiami. Obdobným prípadom je aj príslušný verš *Ego in altissimis* (006793a), ktorý rovnako neobsahuje výraznejšie melodické alebo kompozičné odchýlky od vzorového kódexu.

Verbum iniquum (007841, *Responsories*, č. 1068) patrí medzi spevy prvého modu. Úvodná časť spevu je jasne prebratá z modelu melódií druhého modu. Úvod používa *c-klúč* na štvrtej linajke notovej osnovy, ten sa v strede slova *iniquum* na začiatku nového riadku s novou sústavou mení na *f-klúč* umiestnený na tretej linajke notovej osnovy. Melódiu fragmentu sme porovnávali s melódiou *BA I*. Najvýraznejšie odchýlky boli opäť badateľné najmä v melizmatickejších úsekoch melódie. Dva najväčšie rozdiely v melódii sú na mieste zmeny kľúča v slove *iniquum* a najväčšej melizmatickej časti melódie v slove *mihi*. Melódia slova *iniquum* sa od vzorového zápisu odlišuje len jej priebehom, technická stránka zápisu – kompozícia neum – ostáva rovnaká v oboch rukopisoch. Toto neplatí o melódii slova *mihi*. V tomto prípade sa mierne líši melodický priebeh, aj samotné zloženie použitých neum. Fragment zaznamenáva striedmejšiu melódiu a k tomu prislúchajúce jednoduchšie neumové štruktúry. Melódia vzorového kódexu je bohatšia, viac melizmatická a kompozične komplikovanejšia.

Neumový a melodický zápis fragmentu: *mi-hi (pes subbipunctis) gagf (pes) ef – (clivis) fe*.

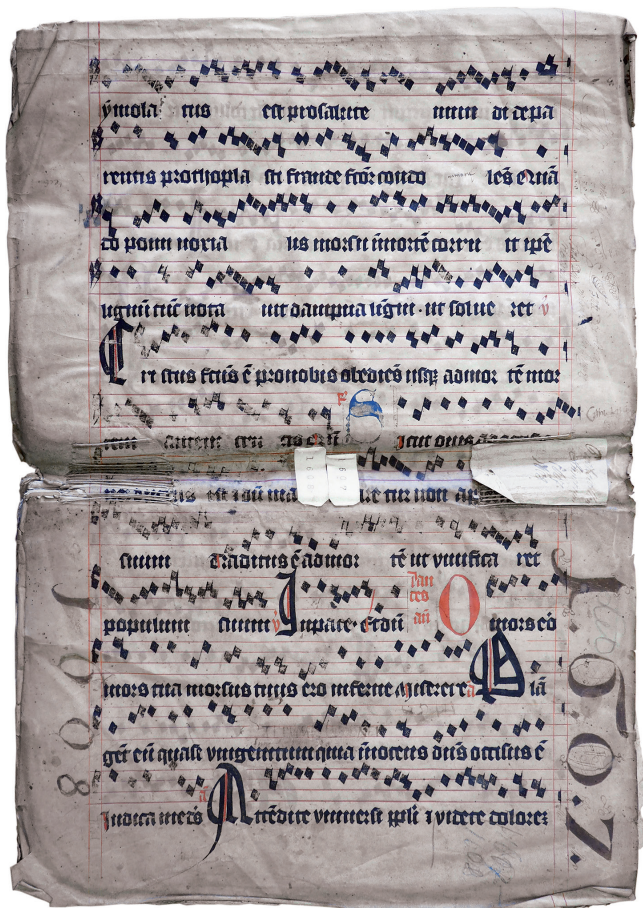
Neumový a melodický zápis vzorového kódexu: *mi-hi (bistropa) aa (climacus) gfe (torculus resupinus) fgfg – (clivis) gf*. Ostatné časti spevu kopírujú melodický priebeh vzorového fragmentu.

Tabuľka č. 3: MMTN – Kn/I-13, Historia Sapientiae

	MMTN – Kn/I-13, <i>Historia Sapientiae</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneburg, A-KN 1012
R3	Domine Pater et Deus, 006503	Domine Pater et Deus	Domine Pater et Deus	Da mihi domine sedium tuarum
V3	Da mihi Domine sedium, 006503a	Da mihi Domine sedium	Da mihi Domine	Domine pater et deus vitae
R4	Da mihi Domine sedium, 006387	Da mihi Domine sedium	Da mihi Domine sedium	Domine pater et deus vitae
V4	Domine Pater et Deus, 006387a	Domine Pater et Deus	Domine Pater et Deus	Da mihi domine*
R5	Gyrum caeli circuivi, 006793	Gyrum caeli circuivi	Gyrum caeli circuivi	Gyrum caeli circuivi sola et
V5	Ego in altissimis, 006793a	Ego in altissimis	Ego in altissimis	Ego in altissimis*
R6	Initium sapientiae, 00696	Initium sapientiae	Initium sapientiae	Initium sapientiae timor domini intellectus
V6	Dispersit dedit pauperibus, 006967a	Dispersit dedit pauperi-	Dispersit dedit pauperi-	Dispersit dedit pauperibus justitia ejus
R7	Verbum iniquum, 007841	Verbum iniquum	Verbum iniquum	Verbum iniquum et dolosum longe
V7	Ne forte satiat, 007841a	Ne forte satiat	Ne forte satiat	Ne forte satiat

MMTN – Kn/I-15

Antifonár *MMTN – Kn/I-15* dokumentuje 14 spevov pôstneho obdobia sviatku Bielej soboty (*Sabbato Sancto*, matutínium: druhé a tretie nokturno a ranné chvály). Obsahová zhodu pripisujeme hlavne tomu, že dané časti v rámci sviatkov Veľkej noci neboli takmer vôbec variabilné, čo dokazuje aj porovnanie fragmentu s ostatnými liturgickými poriadkami. Fragment obsahuje 13 spevov: dva spevy druhého nokturna: responzórium a príslušný verš; deväť spevov tretieho nokturna: tri antifóny, tri responzoriá a tri antifóny na ranné chvály. Z daných spevov sa zachovala melódia len v prípade spevov *In pace factus est*, *Deus adjuvat me*, *Aestimatus sum cum*, *Et sicut vulnerati* a troch antifón *O mors ero mors*, *Plangent eum quasi* a *Attendite universi*. Verš *In pace factus est* (006605a, *Responsories* 4066) je v štvrtom mode a melodicky kopíruje melódiu vzorového kódexu *Bratislavského antifonára III*, v ktorej sa nenachádzajú odchýlky od melódie porovnávaného fragmentu. Zhodu melódie so vzorovým kódexom *MMMA* nachádzame aj pri porovnaní melódie antifóny *Deus adjuvat me* (002165).

Obr. 6: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-15, f.1v, Štátny archív Trenčín

Antifóna patrí do skupiny spevov ôsmeho modu, ktoré tvoria najbohatšiu časť celého stredovekého repertoáru antifón. Antifóny ôsmeho modu sú členené do jasného systému príbuzných typov a podtypov, pričom niektoré časti spevov sa v rámci modu úzko vzťahujú k archaickým skupinám z obdobia pred zavedením systému ôsmich modov.⁵³

Jediný rozdiel v melódii danej antifóny nachádzame na konci spevu, v mieste *susceptor est*. Melódia vzorového kódexu: *sus-ce-ptor est h-a-c ha*. Melódia skúmaného fragmentu: *sus-ce-ptor est: h-a-h-ca*. Zlomok obsahuje aj responzórium *Aestimatus sum cum* (006057) s veršom *Et sicut vulnerati* (006057a – MMMA 4), ktoré sú spevmi štvrtého modu a ich melódia je totožná s melódiou vzorového kódexu MMMA – *Bratislavského antifonára III*. Melódia prvej frázy responzória je totožná so vzorovou melódiou spevov štvrtého modu, ktorá sa používala v miestach vplyvu ostrihomskej tradície. Melódia sa začína na tóne *f*, podporená tónom *d* na druhej slabike. Slabiky 1 – 3 tak určujú melodický incipit, bez ohľadu na zdôraznenie týchto slabík. Nasleduje recitácia na tónoch *f* zakončená krátkou melizmou končiacou *d* kadenciou na poslednej slabike. Tóny zakončujúce melizmu majú stanovené poradie a správajú sa ako fixná formula (často s *e* namiesto *f* vo františkánskej tradícii), *f* recitácia môže byť kratšia alebo dlhšia na základe počtu slabík v danej fráze.⁵⁴ Antifóna *O mors ero mors* (004045) a antifóna *Plangent eum quasias* (004295) sú antifónami štvrtého modu. V oboch prípadoch je melodický zápis antifón oproti vzorovej melódii transponovaný o kvartu vyššie. Melódia oboch spevov verne kopíruje priebeh melódie vzorového kódexu. Antifóna *Attendite universi* (001512, MMMA 7038) je antifónou siedmeho modu. Melódia danej antifóny je zhodná s melodickým zápisom vzorového kódexu MMMA *Bratislavského antifonára III*.

Tabuľka č. 4: MMTN – Kn/I-15, Sabbato Sancto

	MMTN – Kn/I-15, <i>Sabbato Sancto</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneuburg, A-KN 1017
R3	Ecce quomodo moritur, 006605	Ecce quomodo moritur	Ecce quomodo moritur	Ecce quomodo moritur justus
V3	In pace factus est, 006605a	In pace factus est	In pace factus est	In pace factus est locus ejus
A1	Deus adjuvat me, 002165	Deus adjuvat me	Deus adjuvat me	Deus adjuvat me et dominus
A2	In pace factus est, 003264	In pace in idipsum	In pace factus est	In pace factus est locus
A3	Factus sum sicut, 002849	Factus sum sicut	Factus sum sicut	Factus sum sicut homo sine
R1	Aestimatus sum cum, 006057	Aestimatus sum cum	Aestimatus sum cum	Aestimatus sum cum
V1	Et sicut vulnerati, 006057a	Et sicut vulnerati	Et sicut vulnerati	Et sicut vulnerati dormientes
R2	Agnus Dei Christus, 006065	Agnus Dei Christus	Agnus Dei Christus	Agnus dei Christus immolatus
V2	Christus factus est, 006065a	Christus factus est	Christus factus est	Christus factus est pro nobis
R3	Sicut ovis ad occisionem, 007661	Sicut ovis ad occisionem	Sicut ovis ad occisionem	Sicut ovis ad occisionem
V3	In pace factus est, 007661a	In pace factus est	In pace factus est	In pace factus est locus ejus
A1	O mors ero mors, 04045	O mors ero mors	O mors ero mors	O mors ero mors tua morsus
A2	Plangent eum quasi, 004295	Plangent eum quasi	Plangent eum quasi	Plangent eum quasi unigenitum
A3	Attendite universi, 001512	Attendite universi	Attendite universi	Attendite universi populi et

⁵³ DOBSZAY – SZENDREI, Antiphonen, Ref. 39, s. 98.

⁵⁴ DOBSZAY – SZENDREI, Responsories, Ref. 39, s. 107.

MMTN – Kn/I-18

Fragment *MMTN – Kn/I-18* obsahuje spevy druhého a tretieho nočného sviatku *Conceptio Mariae*. V rámci fragmentu sa zachovalo 7 spevov: *Patriarcharum semine* (601757), *Nobilis et clara stirps* (601757a), *Verbum patris mundo* (602429), *Solem iustitiae* (602429a), *Rubus quondam incombustus* (512080320), *Haec fratrum magnum* (512080330), *Prima spernens viri* (512080340). Kompletne sa zachovali 4 spevy: *Nobilis et clara stirps* (601757a), *Verbum patris mundo* (602429), *Rubus quondam incombustus* (5.1208.0330) a *Haec fratrum magnum* (5.1208.0330).

Po porovnaní liturgického obsahu fragmentu sme určili úplnú zhodu s českým liturgickým poriadkom. Ostrihomský poriadok a poriadok liturgického kódexu A-KN 1017 nevykazujú s poriadkom fragmentu ani najmenšiu obsahovú zhodu. Ostrihomský rítus pracuje so spevmi *Prophetalis nubem*, *Diffugiunt tenebrae*, *Celebris dies colitur*, *Ista fuit digna*, *Abrahae fit promissio*, *Hoc promissum est*, *Vinea quondam sterilis*. Liturgický poriadok A-KN 1017 so spevmi *Virga Jesse de radice genus*, *Voce prophetiae signatur*, *Prophetalis nubem levem vox*, *Diffugiunt tenebrae pandunt*, *Abrahae fit promissio quod*, *Hoc promissum est impletum*, *Gratulare et laetare urbs*. Keďže vyššie uvedené celkovo zachované spevy nie sú zahrnuté ani v publikácii *Responsories*, ani MMA, melódie zachovaných spevov fragmentu sme porovnávali s melódiami z databázy *Cantus Index* a z národnej databázy *Slovak Early Music Database (SEMD)*. Prvý zachovaný spev V2.2 *Nobilis et clara stirps* (601757a) sa v databáze SEMD nevyskytuje v rámci žiadneho uceleného kódexu. Časť spevu dokumentuje fragment *Varadínskeho antifonára Manus. 148*.⁵⁵ Spev nachádzame v rámci kódexu A-KN 1017. Z dôvodu absencie digitálnej verzie kódexu sme v tomto prípade pracovali s kódexom A-KN 1012.⁵⁶ Melódia fragmentu sa však nezhoduje s melódiou kódexu, ani priebehom, ani umiestnením kľúča. Melódia fragmentu má vo viacerých častiach opačný priebeh ako melódia kódexu. Rovnako sa melódia nezhoduje ani približne so žiadnou z melódií uverejnených v databáze *Cantus Index*. Obdobný prípad je aj responzóriom *Verbum patris mundo* (602429). Spev sa vyskytuje v liturgickom poriadku A-KN 1017, porovnávali sme ho s melódiou A-KN 1012. Melódia spevu fragmentu sa nezhoduje ani s melódiou kódexu, ani so žiadnou inou melódiou databázy. Zachované antifóny *Rubus quondam incombustus* (5.1208.0330) a *Haec fratrum magnum* (5.1208.0330) nebolo možné porovnať so žiadnym prameňom z dôvodu absencie melódií týchto spevov v rámci databázy *Cantus Index* či databázy *Hungarian Chant Database*.⁵⁷ Existenciu a poradie spevov sme overili v rámci liturgických poriadkov CAO-ECE, ktoré pracujú výhradne s incipitmi spevov bez melodického zápisu.

⁵⁵ VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 30, s. 233; Dostupné online: <<http://cantus.sk/source/13894>>.

⁵⁶ Dostupné online: <<https://manuscripta.at/diglit/AT5000-1012/0001>>.

⁵⁷ Spev *Rubus quondam incombustus* je evidovaný v rámci maďarskej databázy <http://hun-chant.eu/> pod číslom 512080320 a rovnako je uvedený v rámci pražského liturgického poriadku CAO-ECE III/B. Melódia, ako aj celý text spevu sú dostupné len v liturgickom kódexe *Breviarium Pragense – VII A 12*, Národná knižnica Českej republiky, ktorý doposiaľ nie je prístupný v digitálnej podobe v žiadnej z dosiahnuteľných databáz.

Tabuľka č. 5: MMTN – Kn/I – 18, Conceptio Mariae

	MMTN – Kn/I – 18 <i>Conceptio Mariae</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneuburg, A-KN 1017
R2	Patriarcharum semine, 601757	Patriarcharum semine	Prophetalis nubem	Patriarcharum semine prophetarum origine regum
V2	Nobilis et clara stirps 601757a	Nobilis et clara stirps	Diffugiunt tenebrae	Nobilis et clara stirps est
R3	Verbum patris mundo, 602429	Verbum patris mundo	Celebris dies colitur	XXX
V3	Solem justitiae, 602429a	Solem justitiae	Ista fuit digna	XXX
A1	Rubus quondam incombustus, 5.1208.0320	Rubus quondam incombustus	Abrahae fit promissio	Conceptus hodiernus Mariae semper virginis
A2	Haec fratrum magnum, 5.1208.0330	Haec fratrum magnum	Hoc promissum est	Gloriosa semper virgo Maria dulcissima
A3	Prima spernens viri, 5.1208.0340	Prima spernens viri	Vinea quondam sterilis	Maria plena gratia stirpe concepta

Obr. 7: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-18, Štátny archív Trenčín

MMTN – Kn/I-27

Fragment antifonára *MMTN – Kn/I-27* dokumentuje večery a prvé nokturmo sviatku sv. Mikuláša (s. *Nicolaus*) a tretie nokturmo sviatku *Dominica I Quadragesimae* časti *Proprium de tempore*. Celkovo sa v rámci fragmentu dochovalo 13 spevov *Beatus Nicolaus jam* (006222), *Ut apud Christum* (006222a), *Gloria patri et filio* (007040b), *O pastor aeternae* (004051), *Confessorum regem adoremus* (001056), *Nobilissimis siquidem* (003888), *Postquam domi puerilem* (004336), *Pudore bono repletus* (004408), *Confessor Dei Nicolaus* (006310), *Erat enim valde compatiens* (006310a), *Operibus sanctis Nicolao* (007324), *Voce quippe de caelo* (007324a), *Et cum jejunasset* (006520a), z toho 6 kompletne. Pri porovnaní liturgického obsahu kódexu s českým, ostrihomským liturgickým poriadkom a poriadkom kódexu *A-KN 1011* sme až na obsah jedného spevu zistili absolútnu zhodu so všetkými porovnávanými liturgickými poriadkami. Komparácia fragmentu s poriadkom *A-KN 1017* nepreukázala v danej časti liturgie hodín zhodu s liturgickým poriadkom kódexu. Po melodickej stránke sa *Ut apud Christum* (006222a, *Responsories* 6055) s melódiou vzorového kódexu nezhoduje. Okrem klúča a transpozície nie je zhodný ani priebeh melódie. Naopak, *Gloria patri et filio* sa melodicky až na zanedbateľné odchýlky s melódiou vzorového kódexu zhoduje. Melódie antifón *Nobilissimis siquidem* (003888, *MMMA* 1503) a *Pudore bono repletus* (004408) sú zhodné s melódiou kódexu *MMMA*. Poslednými spevmi fragmentu sú *Operibus sanctis Nicolao* (007324, *Responsories* 2117) a *Voce quippe de caelo* (007324a). Rovnako ako v prípade antifón sa aj napriek malým odchýlkam melódia kódexu zhoduje s melódiou vzorového kódexu *Responsories*.

Tabuľka č. 6: MMTN – Kn/I-27, Dominica I Quadragesimae, Proprium de tempore

	MMTN – Kn/I-27, <i>Dominica I Quadragesimae, Proprium de tempore</i>	Pražský rítus	Ostrihomský rítus	Klosterneuburg, A-KN 1011
R	Beatus Nicolaus jam tri-	Beatus Nicolaus jam tri-	Beatus Nicolaus jam trium	Beatus Nicolaus*
V	Ut apud Christum	Ut apud Christum	Ut apud Christum	XXX
H	xxx	Plaudat laetitia	Exsultet aula caelica	Plaudat laetitia*
W	Gloria patri et filio	Ecce sacerdos	Amavit eum Dominus	XXX
Am	O pastor aeternae	O pastor aeternae	O pastor aeternae	O pastor aeternae
a	Confessorum regem adore-	Confessorum regem adore-	Confessorum regem adoremus	Confessorum regem adoremus
H	xxx	Plaudat laetitia (div.)	xxx	Christe salvator*
a1	Nobilissimus siquidem	Nobilissimus siquidem	Nobilissimus siquidem	Nobilissimis siquidem
a2	Postquam domi puerilem	Postquam domi puerilem	Postquam domi puerilem	Postquam domi puerilem
a3	Pudore bono repletus	Pudore bono repletus	Pudore bono repletus	Pudore bono repletus dei
W	xxx	Ecce sacerdos	Amavit eum Dominus	Confessor dei Nicolaus
R1	Confessor Dei Nicolaus	Confessor Dei Nicolaus	Confessor Dei Nicolaus	Erat enim valde compatiens et
V1	Erat enim valde compati-	Erat enim valde compati-	Erat enim valde compati-	Operibus sanctis Nicolao
R2	Operibus sanctis	Operibus sanctis	Operibus sanctis	Voce quippe de caelo lapsa
V2	Voce quippe de caelo	Voce quippe de caelo	Voce quippe de caelo	Quadam die tempestate

Obr. 8: Antifonár SK-TN MMTN-Kn/I-27, f.1r, Štátny archív Trenčín

Záver

Fragmenty Štátneho archívu Trenčín sú súčasťou jedinečného obrazu stredovekej hudobnej kultúry z územia Slovenska a úzko korešpondujú so skriptorskou tradíciou Moravy (Olomoucké skriptórium).

Na základe historických súvislostí sme od začiatku výskumu predpokladali, že rukopisy notované českou notáciou mohli pochádzať z územia dnešného Slovenska a viazať sa k rádu augustiniánov, ktorí pôsobili v Novom Meste nad Váhom, prípadne k územiu dnešného Považia. Vzhľadom na charakter notácie a obsahovo-melodickú komparáciu sa prikláňame k názoru, že dané zlomky sú úzko prepojené s územím dnešnej Moravy. Tomuto tvrdeniu napovedá aj fakt, že k podskupine fragmentov antifonára môžeme priradiť aj fragment *Antifonára sign.*

MSBaFrPrus 25376 (2 ff.) zo Slovenskej národnej knižnice.⁵⁸ Vzhľadom na zhodu kodikologicko-paleografických parametrov uvedeného fragmentu a podskupiny zlomkov antifonára „A“ je možné tvrdiť, že všetky zmienené zlomky pochádzajú z rovnakého liturgického kódexu. Notácia daných zlomkov sa približuje notácii rukopisov moravského okruhu, najmä rukopisom *Graduálu FM 2*,⁵⁹ *Antifonára FM 5*⁶⁰ a rukopisom *Knihovny Metropolitní kapituly svatého Václava v Olomouci*.⁶¹ Obsahovo je ťažké jednoznačne určiť, ktorý liturgický poriadok fragmenty dokumentujú. S najväčšou pravdepodobnosťou boli zlomky zhotovené českým, resp. moravským notátorom (či už na území dnešného Slovenska, alebo Čiech). Pôvod predlohy, podľa ktorej bol kódex vyhotovený, ostáva otázný – smeruje však k pražskej, resp. augustiniánskej liturgickej tradícii.

Z obsahového hľadiska by sme chceli upozorniť na dva fragmenty. Antifonár *MMTN-Kn/I-11* obsahuje spevy *Iratus rex Saul* a *Quis enim in omnibus sicut*, ktoré dokladajú možný súvis s rádom augustiniánov. Spomínané spevy neboli bežným repertoárom pražského ani ostrihomského rítu. Objavujú sa najmä v kódexoch, ktoré pochádzajú z augustiniánskeho kláštora v Klosterneuburgu. Svojím obsahom je zaujímavý i Antifonár *MMTN – Kn/I-18*. Zlomok dokumentuje spevy nokturna sviatku *Conceptio Mariae*,⁶² ktoré sú v rukopisoch slovenskej a českej proveniencie vzácné. Spevy *Nobilis et clara stirps* a *Verbum patris mundo* obsahujú napríklad kódexy kláštora v Klosterneuburgu. Melódia spevov však nie je zhodná s klosterneuburskými kódexami. Raritné sú spevy *Rubus quondam incombustus* a *Haec fratrum magnum*, ktorých melódia sa neobjavuje v žiadnej z dostupných databáz.⁶³

⁵⁸ LAZORÍK, Eduard: *Stredoveké rukopisné fragmenty na tlačiach 16. storočia z fondu františkánskych knižníc Slovenskej národnej knižnice*. Martin : Slovenská národná knižnica, Odbor správy a spracovania HKD a HKF, 2019, s. 29.

⁵⁹ Moravský zemský archiv, fond G 11, FM 2, Graduál.

⁶⁰ Moravský zemský archiv, fond G 11, FM 5, Antifonár.

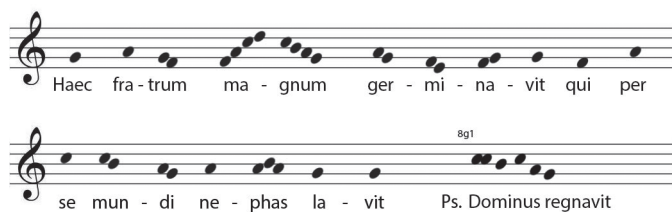
⁶¹ ČERVENKA, Stanislav: Středověké chorální rukopisy moravských a slezských sbírek a jejich muzikologická exploatace – současný stav a perspektivy. In: BUREŠOVÁ, Alena (ed.): *Kritické edice hudebních památek*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1996, s. 39-44; POKORNÝ, Fratišek – ČERVENKA, Stanislav: *Nepublikované studie Františka Pokorného*. Brno : Moravská zemská knihovna v Brně, 2018; ZACHOVÁ, Irena – STANISLAV, Petr: *Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně*. Brno : Masarykův ústav AV ČR, 2011.

⁶² Ofícium *Ave decus virgineum* v edícii CAO-ECE III/B uvádza iba v dvoch liturgických kódexoch: v *Pražskom breviári VII A 12* (Národní knihovna České republiky) a v *Antifonári z Hradca Králové, II A 4* (Muzeum Východních Čech). Rovnaké spevy ako v trenčianskom fragmente sa ale nachádzajú iba v *Pražskom breviári VII A 12*. Textovú podobnosť so spevom *Rubus quondam incombustus* nachádzame v antifóne *Namque rubus incombustus Moyses*, ktorá sa v rámci ofícia *Ave decus virgineum* vyskytuje v *Antifonári Hradca Králové II A 4* a je i súčasťou kódexov z Klosterneuburgu A-KN 1010 a A-KN 1017.

⁶³ Spev *Rubus quondam incombustus* je evidovaný v rámci maďarskej databázy <http://hun-chant.eu/> pod číslom 512080320, a rovnako je uvedený v rámci ideálneho pražského liturgického poriadku v edícii CAO-ECE III/B.

Obr. 9: Kompletná melódia antifóny *Rubus quondam* fragmentu MMTN – Kn/I-18, *Protocollum Civitatis Trenchiniensis anni 1614 – 1615*

Obr. 10: Kompletná melódia antifóny *Haec fratrum* fragmentu MMTN – Kn/I-18, *Protocollum Civitatis Trenchiniensis anni 1614 – 1615*

Štúdia je súčasťou grantového projektu APVV-19-0043 „CANTUS PLANUS na Slovensku: lokálne prvky – transregionálne vzťahy“ (2020 – 2024), riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV a projektu Mobility Slovenskej akadémie vied: Hudobná kultúra strednej Európy 1450 – 1650: transregionálna identita hudobných prameňov z Klosterneubuergu a Bratislavy (2020 – 2022).

Summary

THE MEDIEVAL OFFICE REPERTOIRE IN THE NOTATED FRAGMENTS OF THE STATE ARCHIVES IN TRENČÍN

The notated fragments deposited in the State Archives in Trenčín form pieces of a unique picture of medieval musical culture from the territory of Slovakia and closely correspond to the Moravian scribal tradition (the scriptorium of the *Metropolitan Chapter of Saint Wenceslas* in Olomouc). From the total number of twenty-two notated medieval fragments situated in Trenčín mainly in bindings of official municipal books from the sixteenth and the seventeenth centuries, sixteen fragments are notated in Bohemian notation. From this group of materials, we selected a group with specific contents. We carried out an in-depth musical liturgical analysis of the medieval office repertoire recorded in the selected fragments (so-called Antiphonary “A”), identified to have belonged to a single liturgical codex which has unfortunately not survived in its entirety.

At the beginning of our research, based on the historical contexts we assumed that the manuscripts notated with Bohemian notation might have come from the territory of present-day Slovakia and might have been linked to the Augustinians, who were active in Nové Mesto nad Váhom, or to the region of the Váh river. In view of the character of the notation and based on contentual and melodic comparisons, we are now inclined to believe that the birth of these fragments is linked to the territory of present-day Moravia, namely to the scriptorium of the *Metropolitan Chapter of Saint Wenceslas* in Olomouc. Due to the agreement of its codicological palaeographic parameters with the Trenčín subgroup of fragments of Antiphonary “A”, a fragment of *Antiphonary MSBaFrPrus 25376* (2 ff.) from the Slovak National Library may also be ranked among this subgroup. The notation of these fragments is close to that of the manuscripts of the Moravian circle, especially of *Gradual FM 2* (Moravian Regional Archives, Collection G 11), *Antiphonary FM 5* (Moravian Regional Archives, Collection G 11), and the manuscripts of the *Library of the Metropolitan Chapter of Saint Wenceslas in Olomouc*. From their contents, it is hard to clearly define which liturgical order they document. Most probably the fragments were produced by a Bohemian or, rather, Moravian notator (the manuscript might have been written in the territory of Moravia or copied by a travelling scribe in the territory of present-day Slovakia). The question of the origin of the model after which the codex was created remains open – it appears to point to the Prague or the Augustinian liturgical tradition.

In terms of their contents, two fragments are remarkable. Antiphonary MMTN-Kn/I-11 contains the chants *Iratus rex Saul* and *Quis enim in omnibus sicut*, which document possible links to the Order of Saint Augustine. These chants did not form part of the regular repertoire of the Prague or the Esztergom rite. They figure mainly in codices that originated in the Augustinian monastery in Klosterneuburg. The contents of *Antiphonary MMTN – Kn/I-18* are also intriguing. This fragment documents chants of the nocturns of the feast of *Conceptio Mariae* that are very rare in manuscripts of Slovak or Bohemian provenance. The chants *Nobilis et clara stirps* and *Verbum patris mundo* figure e.g. in codices of the Augustinian monastery in Klosterneuburg. The melody of the chants, however, does not correspond to the Klosterneuburg codices. The chants *Rubus quondam incombustus* and *Haec fratrum magnum*, whose melodies do not appear in any of the available databases, are also rarities.